

Mennesket ikke til salgs!

Professor Idar Kjølsvik, Nord universitet, Levanger

De siste årene, har jeg blitt kjent med en mann som er noe yngre enn meg. Han kommer fra Irak, og vi kan kalle ham Hassan. Han kjører elektrisk rullestol, og er høyt og lavt i byen til nesten alle døgnets tider. Hassan kom hit som mindreårig flyktning, uten foreldre. Han er muslim. Han har en kognitiv svekkelse og han beveger kroppen på en meget karakteristisk måte. Alle vet hvem han er, og han snakker med alle.

Da jeg ble kjent med Hassan, spurte jeg ham etter hvert om hvordan det var for ham som muslim å bo i et land preget av kristen tro. Levanger ligger jo midt i den trønderske bibelstripa. Og han svarte at det var godt, for kristne er snillere mot dem som er annerledes. I heimlandet sitt ble han sett ned på fordi han var svak. Han ble plaget av de andre fordi han var annerledes. Det blir han ikke i Norge.

Det gikk ei tid videre, og som noen her vet, driver jeg og observerer hvordan troen utvikler seg. Jeg følger med på det som skjer. Og nå ser jeg at Hassan og flere som ham begynner å gå på kristne tilstelninger. Kanskje ikke de mest lukkede møtene, men på åpne arrangementer. En gang jeg traff Hassan på en ungdomstilstelning i ei frikirke, ble jeg litt overrasket og spurte ham hvorfor han var her. Og han sa, at de som tror på Jesus, er de snilleste mot ham. De er ikke bare høflige, men de liker meg, fortalte han.

Dette er en enkelthistorie, en anekdote. Vi kan ikke bygge forskning på det, men historien gir oss et innsteg til et større tema, nemlig hva slags verdi et menneske har. Skal vi hevde at mennesket ikke er til salgs, må vi nødvendigvis snakke om hva slags verdi folk rent faktisk setter på det enkelte menneske. Hva slags verdi det har. Og i alle fall Hassan opplever at han var lite verd og hadde en lav pris i heimlandet sitt. Han gikk i minus. Verdien hans steg i Norge, her er han mer verd. Og mest verd er han tydeligvis hos de kristne i frikirkeligheten.

Mennesket er ikke til salgs, sier vi. Da må det være fordi mennesket har en uendelig stor verdi. Så stor at ingen har råd til å kjøpe og selge det. Den eneste måten å gjøre det umulig å kjøpe og selge mennesker, er å gi mennesket en så stor verdi at ingen kan å kjøpe det. Og altså, det er omverdenen som setter verd på den enkelte. Dette er særlig viktig i møte med mennesker med ulike behov og funksjonsevne. Der er vi nå, og mitt ønske er å gi et bidrag til et kristent menneskesyn. En antropologi som er med og bygger grunnmur for utsagnet «Mennesket er ikke til salgs».

Til salgs?

At «Mennesket ikke er til salgs», er for oss som sitter her en selvfølgelighet. Men da tar vi grundig feil. For det er jo ikke slik. Til alle tider og i de aller fleste kulturer har mennesker rent faktisk vært til salgs. Og det er de i dag også. På mange slags vis. Mennesker kan kjøpes og selges før de er født. Vi kan kjøpe og selge egg, sæd, en livmor, den legehjelpen som behøves. Slik menneskehandel er på raskt stigende kurs også i vårt land og vår kultur. Mennesker kan også kjøpes og selges som slaver i fabrikker og bedrifter. Dette er det heldigvis lite av akkurat i Norge, og reglene våre forandrer seg faktisk også til det bedre i møte med globaliseringen. Men dette er unntaket, globalt sett. Og vi kjøper fortsatt varer og tjenester som også stammer fra mer og mindre skjult slaver. Videre er mennesker til salgs i sex-industrien og all annen prostitusjon. Og nordmenn er konsumenter av det. Tross innenlands sexkjøpslov går forbruket av utenlandskprodusert pornografi oppover – og kjøp av sex i utlandet er umulig å kontrollere. Et annet problemområde har vi i medisinen og helsevesenet. Akkurat nå har vi gående en diskusjon om hvor mye livsforlengende medisin kan koste. Vi får vite at barn som behøver medisin fire ganger om året, ikke får det fordi produsenten vil ha en million kroner pr. dose og dette er for høyt for norske myndigheter. Hvor mye er ett års menneskeliv verd i kroner og øre? Etter det jeg har hørt er svaret 3-400.000 kroner. 3-400.000, det er prisen for et leveår. Den norske stat og helsevesenet kjøper og selger altså menneskelige leveår.

Creatio Originalis

Men «Mennesket er ikke til salgs», sier vi likevel. Vi tviholder på det selv om verden rundt kjøper og selger mennesker som aldri før. Dette brenner vi som kristne og som kirke for å gjøre noe med. Men hvorfor, egentlig? Hva i troen og teologien vår gjør at vi engasjeres?

Tradisjonell kristen teologi begrunner antropologien og menneskeverdet i skapelsen. Gud skapte verden, og den var overmåte god. Dette gjelder alt og alle i skaperverket, og gir alt som er skapt en grunnleggende verdi. Så er det noe spesielt med mennesket, for Gud skapte mennesket på den sjette dagen, som kronen på skaperverket. Som den som sammen med Gud har ansvar for skapningen. Det spesielle med mennesket er at Gud skapte det i sitt bilde, mennesket var «lite ringere» enn Gud selv. I dette, begrunnes praktisk talt all kristen argumentasjon og tenkning om menneskeverdet. Denne begrunnelsen kan vi kalle «Creatio Originalis» - den opphavlige skapelse.

Eksempel på hvordan vi argumenterer slik, er abort og det ufødte livs menneskeverd. Kristen motstand mot provosert abort begrunnes i at fosteret har et menneskeverd. Også det ufødte livet er skapt, det er ønsket av Gud selv. Hvem har da rett til å bestemme at det skal dø? Den samme argumentasjonen benyttes i forhold til selektiv abort av fostre med Downs syndrom. Når Gud har skapt fosteret med et ekstra kromosom, hvem er da vi som bestemmer at det ikke skal få leve opp? Et tredje eksempel er i forhold til eutanasi. Det livet Gud har gitt, har ingen av oss rett til å ta. Og merk dere altså, menneskeverdet forankret i skapelsen og 1. trosartikkel. Dét kan vi som kristne veldig godt. Det er vi drillert i.

Og det er ikke noe galt i en slik argumentasjon, den er god. Men den kan bli enda bedre. Og det er poenget mitt. Kristen antropologi bør begrunnes ikke bare ut fra Gud Fader, men også ut fra Sønnen og Ånden. Vi skal ikke snakke bare om Creatio Originalis, den opphavlige skapelse, men også om Creatio Continua og Creatio Nova.

Svakheten med Creatio Originalis ser vi når vi sammenligner med islam – og for den del jødedom. For også Islam og jødedommen begrunner menneskeverdet i Gud og hans skaperverk. Men svakheten i det blir tydelig for både Islam og Kristendom i møte med det svake. I møte med Hassan. For den svake og funksjonssvake er skapt av Gud, men det blir problematisk å hevde av det svake og funksjonssvake er «skapt i Guds bilde»? Hvordan kan en forkrøplet mann,

kognitiv svak, en flyktning som ikke bidrar til samfunnet, hvordan kan en slik være «skapt i Guds bilde»? Det samme gjelder i og for seg den homofile, den psykisk syke, den med ADHD, er disse virkelig «lik Gud»? Kan slike virkelig «råde over naturen» og være Guds medskaper? For mange i både islam, jødedommen og nok også kristendommen, er svaret «nei». Kristne kan se en lidende og døende Kristus, men ha store vanskeligheter med å tenke seg en lidende, svak og døende Gud. Dersom vi ikke kan tenk oss en lidende, døende og svak Gud, får vi heller ikke begrunnet menneskeverdet for lidende, døende og svake mennesker fullt ut.

Creatio Continua

Vi skriver 31. oktober 2017. Det er selveste Reformasjonsdagen – 500 år etter. Og hva har dette med Martin Luther å gjøre? Jo, en hel del. Hos Luther kan vi starte å grave på mange steder. For eksempel blant synet på barn. Det gjør jeg nå. For synet på barnet er godt utviklet hos Luther. Og det kan meget godt brukes også for synet på andre mennesker som ikke følger voksen-normalen. Middelalderen så på barnet som mennesker uten egen verdi. Barnet kunne bli til noe, kunne bli verdifullt, men det er det ikke i seg selv. Barnet er funksjonssvakt, det kunne ikke arbeide fullt ut. Barnet bremset de voksnes arbeide. Barnet var rett og slett en person med store mangler.

Martin Luther sa ikke all verden om funksjonssvake voksne, men han snudde opp ned på middelalderens syn på barna, som altså var akkurat like funksjonssvake. Luther sa for det første at det å være barn, var en egen stand. Slik man i voksen-standen og ekte-standen hadde som oppgave å være voksen, og å være kvinne eller mann. Slik hadde barnet som sin oppgave å være nettopp barn. Barnet var ikke en liten voksen med mangler, men det var helt og fullt seg selv, et barn. Og som barn i barnestanden skal man gjøre slike ting som barn skal gjøre, nemlig å leke, lære og ha det artig. Helt logisk, mente da Luther at alle barn skulle gå på skole i stedet for å arbeide, og på skolen skulle de lære å lese, skrive, regne og synge.

Og da kan vi gå enda lenger, å spørre hva som ligger til grunn for denne tenkningen. Og det er læren om rettferdiggjørelsen. Den bygger på at vi alle er

like for Gud, **uten** at det har noe med skapelseslæren å gjøre. Vi er alle like for Gud, selv om skapelsen har gjort oss forskjellige. Uansett om vi er kvinner eller menn, ung eller gammel, funksjonssterk eller funksjonssvak. Vi står på lik linje «Coram Deo» - for Gud. Vi står på lik linje og behøver hans rettferdighet alle sammen. «Coram Hominibus» - for mennesker – kan vi være ulike ut fra ulike ting skapelsen har gjort for oss og med oss. Men Coram Deo, har ingen av oss noe å vise til. Ingen av oss har Guds rettferdighet i oss, ikke en gang den aller sterkeste og frommeste mann som bidrar til samfunnet mer enn noen andre. Biskopen eller professoren i teologi har ikke Guds rettferdighet mer enn et lite og sykt barn som slik som Hassan fra Irak aldri noensinne kommer til å bidra positivt til hverken et familieregnskap eller samfunnsregnskap. Professoren og Hassan står der like for Gud, avhengig av den samme Guds rettferdighet.

Da er vi dypt inne i den delen av teologien vi kaller 2. trosartikkel, som i stor grad handler om Jesus Kristus og hans verk. En annen innfallsvinkel er å kalle det Creatio Continua, altså den delen av Guds skaper-gjerning som foregår her og nå.

For hvilken verdi har mennesket i dette perspektivet? Kan vi sette en pris på mennesket? Dette er vel den delen av teologien der vår evangelisk-lutherske tro er mest konsekvent. Her har lutherdommen kanskje også sitt største og viktigste bidrag til andre. Evangelisk-luthersk tro er helt konsekvent på at mennesket på ingen måte kan bidra til sin egen frelse. Ja, den store og sterke som gjør de beste gjerninger og gir mest penger av alle, han er faktisk ille ute. Professoren kan stå i fare for å stole mest på seg selv og sine egne kvaliteter. Hassan har det greiere i så måte. Og i luthersk sammenheng er det dåpsbarnet som holdes fram som rollemodell for de store, sterke og voksne. Dåpsbarnet som ikke bidrar noen ting som helst, barnet som er fullstendig avhengig av andre for i det hele tatt å være i live. Barnet som kun kan motta, det er forbildet for oss voksne og sterke. Vi må bli som barn igjen. Det samme gjelder Hassan. For ham er dette mye enklere enn for meg.

Ja, både Luther og Jesus tar det enda lengre. For ikke bare har den svake det enklere med Guds Rike. Men den som er tørst og sulten, den som ikke har klær og penger, den som sitter i fengsel. Disse minste av mine brødre, de er faktisk Kristus selv. De er Kristus for oss. Det kan professoren aldri bli.

Sett med evangelisk-lutherske øyne og den 2. trosartikkel er den svakeste den mest «verdifulle». Dette får konsekvenser for oss. Det er enklere for Hassan, dåpsbarnet og den funksjonssvake enn for biskopen og professoren å ta imot Guds nåde.

CREATIO NOVA

[Den tradisjonelle tenkningen om menneskets verd bygger altså på skapelsesteologien. Den originale skapelsen, det som en gang var, for lenge siden.

Et evangelisk-luthersk bidrag til forståelsen av menneskets verdi, menneskets frelse og det aller meste, er læren om Guds rettferdighet. At vi til ethvert tidspunkt i vårt liv behøver og får tildelt Guds rettferdighet, uavhengig av hvem vi er og hva vi gjør. Gjennom dette blir så læren om menneskets verdi forsterket, gjort kraftigere og bedre.]

Men vi kan også gå ett steg videre. Og tenke på menneskeverdet sett fra framtida. Menneskeverdet sett fra himmelen. Sett fra Jesu gjenkomst og det evige liv. Hvordan ser det da ut?

Da må vi spørre hvem det mennesket er, som skal stå for Guds trone i det evige liv. Hvem er vi når himmel og jord er skapt på ny.

Hva betyr dette for vår tenkning nå. Hva betyr dette for vår omgang med hverandre og med de svakeste.

Professor Jürgen Moltmann i Tübingen er kjent som grunnleggeren av Håpets Teologi – og som europeisk fadder for den politiske frigjøringsteologien. Han skildrer hvordan en liten gutt blir fratatt livet som fireåring. Den lille gutten var full av gudskapt liv, han var full av framtid og håp. Så mister han alt i løpet av et sekund når han springer etter en ball ut i veien, blir påkjørt av en bil og momentant drept. Hvem skal denne gutten være i det evige? Skal han måtte være fire år gammel i all evighet? Er det borte vekk, tilintetgjort, det Guds framtid og håp som bodde i ham?

Eller det aborterte fosteret. 12 uker gammelt. Det er et menneske, har alle kjennetegn på et menneske, men blir abortert. Om det var spontant eller

provosert spiller ingen rolle. Men livet er slutt etter 12 uker i mors liv. Det bar også håpet i seg, sier Moltmann. Foreldrenes framtid og håp, og sitt eget. Skal det lille menneskelivet bli nyskapt når Jesus kommer tilbake? Vi kan fortelle videre om voksne liv. Liv med funksjonshemming, liv med psykisk og fysisk lidelse, liv i fattigdom og undertrykkelse. Skal funksjonshemmingen, lidelsen, fattigdommen og undertrykkelsen fortsette videre inn i all evighet? Skal urett og ondskap få sette sine spor for all evighet? Jürgen Moltmann sier dette er en umulig tanke. Det er ikke fortidens synder og ondskap som skal styre over framtiden – men det må være motsatt. Det er tanken om den forløste verden, det forløste og hellige nyskapte himmel og jord som må styre over nåtid og fortid. Ikke motsatt.

Jeg tror kanskje at min venn Hassan opplevde noe av dette på de frikirkelige arrangementene i hjembyen vår. De kristne ungdommene så noe mer i ham enn en forkrøplet, muslimsk flyktning med nedsatte kognitive evner. De så i ham en bror og venn som de kunne tenke seg å være sammen med i evigheten. En bror og venn som de også kunne tenke seg å være sammen med her og nå.

Martin Luther ville nok ikke hatt noe mot denne tanken. Han bare tenkte den ikke. Årsaken er vel at Martin Luther først og fremst har sitt fokus på Frelsen – og derfor Kristologien og den 2. trosartikkel. Fokuset hos Moltmann er Den Hellige Ånds gjerning og altså 3. trosartikkel. Og mitt hovedpoeng her i dag er altså at vi bør begrunne og utbygge kristen antropologi i fra alle tre trosartikler. Da står den stødigere.

Det teologiske problemet ligger i hvordan vi konkret kan forstå overgangen fra dette livet til det nyskapte livet. Som kristne er det en viktig del av både troen vår og trosbekjennelsen vår. Men det er så vanskelig å snakke om. Hvem skal vi være når Gud nyskaper oss. Vi har ikke mange holdepunkter, men den teksten vi leser i hver eneste begravelse er ett. Og det er at lidelsen og ondskaperen er borte. Det andre er Jesu Kristi egen oppstandelse. Da disiplene møtte ham etter oppstandelsen var han annerledes, men han var fortsatt seg selv. Den tredje tanken er hvordan Gud ser på oss, hvordan han ser oss som dem vi egentlig er. Til sammen gir det oss tilstrekkelig med holdepunkter til å tro at Gud faktisk skal skape oss på nytt. At vi faktisk skal ha samfunn og fellesskap med hverandre, med naturen og med Gud. A vi skal være dem vi var ment å være. Jeg tror dette har betydning for hvordan vi omgås hverandre også her og nå. At vi forsøker å se hverandre med Guds øyne. At det ufødte livet som ble abortert skal få tilbake sin framtid og sitt håp. At den fireårige gutten skal få

vokse opp og modnes og bli den flotte mannen han var ment å være. At den blinde skal få se og den døve høre. Den som var knuget av fattigdom og undertrykking skal få bli satt fri av alt som binder ham og holder ham nede. Dette er en framtidstro og en himmellengsel som forvandler livet allerede her og nå.